

Ірина Казак,
кандидат педагогічних наук
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID 0000-0001-9450-8312

Юрій Прібилєв,
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0003-1941-3561

ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Проведено аналіз сутності педагогічної творчості, що об'єднує в собі дві складові: творчу діяльність викладача та студента в їх взаємодії і взаємозв'язку, а також результати їх творчої діяльності, які ведуть до розвитку й саморозвитку особистості. Виявлено специфіку педагогічної творчості. Визначено якості сучасного творчого викладача й побудовано модель творчого середовища студентів вищого навчального закладу для формування їх творчої особистості викладачем, що сприятиме підготовці творчо обдарованого фахівця для різноманітних галузей суспільства.

Ключові слова: педагогічна творчість; творча особистість; студент; викладач; вищий навчальний заклад; процес навчання; творча діяльність; розвиток.

Постановка проблеми. Творчість – специфічна здатність кожної людини, яку можна й необхідно розвивати. Важливими передумовами формування та розвитку творчих здатностей у процесі навчання у вищому навчальному закладі є високий рівень педагогічної творчості як системи особливих взаємовідносин між викладачем і студентом. Отже, творча діяльність і можливість управління нею – найважливіша проблема освітньої сфери, що потребує до себе адекватного вираженого ставлення з боку науки й суспільства за системним підходом.

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної науки можна виділити такі основні напрями вивчення творчості: застосування системного підходу, об'єднання когнітивного й особистісного (операційного та мотиваційного, інтелектуального й особистісного тощо) аспектів психології творчості, інтенсивний розвиток дослідження рефлексії, розуміння творчої діяльності як суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Дослідження творчості науковцями в таких різних напрямках є підтвердженням актуальності цього питання. Проте вчені недостатньо приділили уваги вивченню специфіки педагогічної творчості й механізму формування викладачем творчої особистості у вищому навчальному закладі. Щоб вирішити ці питання проведемо аналіз поняття «педагогічна творчість».

Педагогічний словник визначає її як оригінальне й високоефективне вирішення викладачем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та

практики виховання і навчання. У процесі педагогічної праці формується всебічно й гармонійно розвинута творча особистість. За словами В. О. Сухомлинського, «...педагогічна творчість – це здатність допомогти людині пізнати свій внутрішній світ, перш за все свій розум, допомогти йому напружити інтелектуальні сили, навчити його розуміти і створювати прекрасне своєю пацею, своїми зусиллями...» [6, 25].

Він зазначав, що в ній головне – пізнання людини. В. О. Сухомлинський любив педагогічну працю саме за можливість прищеплювати учневі любов до творчої діяльності. «...Виховуючи людину, я перш за все пізнаю людину, розглядаю ті численні грані її душі, у яких криється те, що з людини вийде, якщо до цих граней доторкнутися і відшліфувати. Бачення граней невичерпної людської душі – це і є педагогічна майстерність виховання», – говорив педагог [6, 26].

В. І. Андреев, розглядаючи поняття «педагогіка творчості», визначає окрему наукову галузь про педагогічну систему діалектично взаємообумовлених видів людської діяльності, а саме: педагогічного виховання й самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності та спілкування з метою всебічного й гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і творчих колективів. Важливо зазначити, що формування творчої особистості передбачає не тільки всебічний і гармонійний розвиток здібностей, що забезпечують успіх у творчій діяльності, а й розвиток мотивів і характерологічних якостей, які мають вирішальне значення для успішної творчої діяльності майбутнього фахівця на виробництві [2, 171].

Л. І. Рувинський дає визначення педагогічній творчості як пошуку педагогом нових способів розв'язання проблемних завдань, застосування нестандартних прийомів діяльності. Він розглядає її як здатність педагога й учня передбачати, емоційно переживати та оптимально вирішувати проблемні ситуації [2, 171].

З.С. Левчук вважає, що педагогічна творчість проявляється в діяльності, рефлексія якої зумовлює формування особистості учня як суб'єкта життєтворчості. На її думку, здатність до неї – це інтегрована якість особистості, структурними компонентами якої є професійна спрямованість, професійне самоусвідомлення, професійне мислення, діагностична культура. Дослідниця наголошує, що педагогічну творчість завжди супроводжують самопізнання, саморозвиток і самовдосконалення, прагнення до постійного зростання [2, 172].

Н.В. Кичук визначає педагогічну творчість як найважливіший критерій якісного становлення особистості вчителя сучасної школи, що виявляється, насамперед, у соціальній потребі у творчій праці. Вона вважає, що педагогічна творчість має стати рисою кожного педагога, тобто набути масового характеру [2, 173].

Цікавим є підхід М.М. Поташника, який характеризує це поняття в контексті оптимізації навчально-виховного процесу й допускає, що пошук оптимального педагогічного рішення в конкретній педагогічній ситуації

завжди пов'язаний із творчістю. Учений зазначає, що як оптимізація навчально-виховного процесу веде до творчості, так і творчість учителя веде до оптимізації, бо педагогічна дальність пов'язана безпосередньо з результатами і приносить задоволення лише тоді, коли оригінальне педагогічне рішення приводить до результату, який є не типовим для даних умов. Крім того, слушним є висновок М. М. Поташника, зроблений ним на підставі вивчення діяльності педагогів-новаторів, – оптимального варіанту без особистісного, творчого підходу досягнути неможливо [4, 153].

С. О. Сисоєва зауважує, що творчі професійні якості вчителя, творчі можливості його особистості реалізуються й розвиваються у творчій взаємодії з учнями. При цьому рівень творчої діяльності педагога впливає на ефективність розвитку творчих можливостей учня [5, 15].

Творча діяльність неможлива без пізнавальної активності студентів. Як зазначає В. І. Лозова, активізація пізнавальної діяльності потребує застосування різних методів, засобів, форм навчання, що спонукають особистість до виявлення активності. Для цього потрібна така організація навчального процесу, за якої об'єкт пізнання був би включеним до сфери діяльності, і діалектична взаємодія між ними створювала б передумови виявлення активності особистості [1, 42].

Аналіз психолого-педагогічної літератури приводить до висновку, що поняття педагогічної творчості об'єднує в собі дві складові: творчу діяльність викладача й студента в їх взаємодії та взаємозв'язку, а також результати їх творчої діяльності, що спрямовують на розвиток і саморозвиток особистості. Тобто творча діяльність викладача завжди зумовлена індивідуально-психологічними особливостями творчої навчальної діяльності студентів, а творча навчальна діяльність студентів – рівнем і характером творчої діяльності викладача.

Метою статті є визначення сутності й специфіки педагогічної творчості, якостей сучасного творчого викладача та способів впливу на педагогічну творчість студентів у вищому навчальному закладі для формування творчої особистості, які сприятимуть підготовці творчо обдарованого фахівця для різноманітних галузей суспільства.

Методи дослідження: аналіз, узагальнення, систематизація психолого-педагогічної літератури щодо формування творчої особистості серед студентів на основі педагогічної творчості викладача у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що об'єктом і результатом є формування творчої особистості. У сучасних умовах, будучи активним процесом, вона в міру розвитку науки все більше стає керованою. *Науковою новизною* дослідження є побудова моделі творчої діяльності як суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і студентом для формування творчої особистості у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Можна визначити такі якості сучасного творчого викладача у вищому навчальному закладі: активність, об'єктивність, цілеспрямованість,

детермінізм, різнобічність, наявність стратегії, динамізм, гнучкість, мобільність, послідовність, селективність, перспективність, прогностичність, історизм, аналітичність, самокритичність, логічність, здатність бачити проблему, виявляти протиріччя, уявлення, творча фантазія [3, 321].

Необхідно зазначити, що кожен творчий викладач – це особистість, він уміло опирається на свій досвід, високу теоретичну підготовленість, майстерність експерименту, емоційність, художність викладання. В основі такої педагогічної діяльності лежить індивідуальність, що дає змогу розкрити його обдарованість. При цьому інколи виникає протиріччя, пов'язане з необхідністю реалізації нормативного фактора в навчальному процесі. Діалектика єдності й протиріччя нормативу і творчості складна та оригінальна. Норматив узаконює, алгоритмізує, формалізує навчально-виховний процес, а творчість передбачає зміни, новаторство. При цьому будь-який стандарт заперечує творчість, але будь-яка творчість розробляє нове правило, стандарт для конкретної ситуації. Наприклад, діяльність студентського наукового товариства (СНТ) в навчальному закладі є осередком наукової творчості студентської молоді. Така діяльність, з одного боку, має мати організаційно-правові аспекти діяльності й відповідні документи-регламенти, а з іншого – ґрунтуватися виключно на творчому пошуку студентів без надання вказівок зверху.

Серед способів впливу на педагогічну творчість студентів у вищому навчальному закладі для формування творчої особистості можна виділити дидактичні засоби активізації пошуково-творчої діяльності, різноманітні методики розв'язування творчих задач, конструювання моделей взаємовідносин у дослідницькому колективі, розвиток творчих можливостей молоді у процесі індивідуальної та гуртової роботи.

Оскільки творчість людини як діяльність і результат формується під впливом соціального середовища (студентський колектив, стосунки з викладачами, неформальні мікрогрупи), важливо зазначити, що на її розвиток впливає інший соціальний суб'єкт (суб'єкти), насамперед, викладач. Для того, щоб студент працював творчо, необхідно, передусім, творчо працювати викладачеві. Саме він повинен особистим прикладом спонукати його до творчої діяльності. Отже, умілий викладач – це, насамперед, вправний мотиватор. Він має створити таку педагогічну систему навчання, за якої бажання студентів працювати творчо будуть їхнім природним бажанням.

Зазначимо, що творча педагогічна діяльність викладача завжди органічно пов'язана з вивченням, науковим аналізом і впровадженням педагогічного досвіду. Педагог, який працює, творчо спирається на досягнення педагогічної науки, сам збагачує педагогічну теорію, розкриває закономірності педагогічного процесу, визначає шляхи його удосконалення, прогнозує результати своєї діяльності, тобто його діяльність є дослідницькою.

У творчій діяльності викладача максимально проявляється його індивідуальність. Водночас творчість кожного педагога розвивається у процесі колективної діяльності. Викладач проводить навчально-виховну роботу зі

студентами в тісному контакті та єдності з усім педагогічним колективом навчально-виховного закладу. Тому результати творчої діяльності окремого педагога прямо чи побічно впливають на роботу усього колективу. У той же час колективна творча діяльність викладацького складу зумовлює успіх роботи кожного окремого викладача. Таким чином, основними особливостями діяльності педагога є її цілісність, творчий характер, поєднання колективної та індивідуальної творчості.

У цьому контексті важливою тезою є необхідність створення відповідного творчого середовища в навчально-виховному процесі, що має містити різноманітні мотиваційні, організаційні, соціально-психологічні, технічні, технологічні та інші умови. Його науково-педагогічний працівник організовує відповідно до цілей навчально-творчої діяльності, що випливають із соціального запиту, – формування творчо обдарованого фахівця. При цьому більшість часу він витрачає саме на підготовчий процес – створення умов, які в майбутньому оточать студента у процесі його навчально-творчої діяльності.

За таких умов студент має можливість вільно й самостійно обирати напрям своєї пізнавальної діяльності, наприклад: висувати наукові ідеї, з'ясовувати незрозуміле, поглиблювати процес пізнання; рецензувати творчі роботи, вносити корективи, давати поради; ділитися своїми знаннями з іншими, допомагати товаришам, коли вони відчують ускладнення, пояснювати незрозуміле; створювати ситуації самоперевірки, аналізу особистих пізнавальних і практичних дій; урізноманітнювати діяльність, включати до пізнання елементи праці, гри, художньої, громадської та інших видів діяльності; підтримувати колективну діяльність, на основі якої відбувається формування активної соціальної позиції тощо.

Така модель творчого середовища має містити такі елементи:

- 1) планування напрямів творчих процесів;
- 2) організація аудиторної, самостійної, індивідуальної та науково-дослідної роботи студентів;
- 3) створення умов щодо здійснення творчої діяльності (раціональний режим робочого часу студента, високий соціально-психологічний клімат у студентських групах, варіативність напрямів вирішення творчих завдань і методів досягнення результатів тощо);
- 4) мотиваційне забезпечення досягнення високих результатів у пізнавальній діяльності;
- 5) зворотний зв'язок творчого навчального процесу у вищому навчальному закладі з різноманітними формами моніторингу визначення рівня сформованості творчого досвіду студента [2, 174].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті виявлено специфіку педагогічної творчості, яка полягає в тому, що об'єктом і результатом є формування творчої особистості. Визначено сутність педагогічної творчості, що об'єднує в собі дві складові: творчу діяльність викладача й студента в їх взаємодії та взаємозв'язку, а також результати їх творчої діяльності, які ведуть до розвитку і саморозвитку особистості. Також у

дослідженнях виявлено якості сучасного творчого викладача (активність, об'єктивність, цілеспрямованість, детермінізм, різнобічність, наявність стратегії, динамізм, гнучкість, мобільність, послідовність, селективність, перспективність, прогностичність, історизм, аналітичність, самокритичність, логічність, здатність бачити проблему, протиріччя, уявлення, творча фантазія) та способи впливу на педагогічну творчість студентів вищого навчального закладу для формування творчої особистості (дидактичні засоби активізації пошуково-творчої діяльності, різноманітні методики розв'язування творчих задач, конструювання моделей взаємовідносин у дослідницькому колективі, розвиток творчих можливостей молоді у процесі індивідуальної та гуртової роботи). У результаті дослідження педагогічної творчості визначено модель творчого середовища, на основі якої можна забезпечити підготовку творчо обдарованого фахівця для різноманітних галузей суспільства.

Подальші дослідження будуть присвячені засадам застосування викладачем визначеної моделі творчого середовища у процесі навчання студентів у вищому навчальному закладі для формування творчої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С Сковороди. – 2-е вид., доп. – Х.: «ОВС», 2000. – 164 с.
2. Нагаев В. М. Методика викладання у вищій школі / В. М. Нагаев. – Харк. нац. аграрн. ун-т ім. В. В. Докучаєва.: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. – К. : ЧП.-2007. – 217 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – Вища шк., 2004. – 422 с.
4. Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: пособ. для учителя. / М. М. Поташник. – К. : Рад. шк., 1988. – 187 с.
5. Сисоева С. О. Педагогічна творчість: монографія. / С. О. Сисоева. – Х. : «Каравела», 1998. – 150 с.
6. Сухомлинский В. А. Письма к сыну: Кн. для учащихся. / В. А. Сухомлинский. — 2-е изд. – М. : Просвещение, 1987. – 128 с.

REFERENCES

1. Lozova, V. I. (2000). Cilisnyi pidchid do phormuvania piznavalnoi aktyvnosti shkoliariv [A holistic approach to the formation of pupils' cognitive activity]. Kharkiv. (in Ukrainian).
2. Nagaev, V. M. (2007). Metodika vukladania v vyshyi shkoli. [Teaching method in high school]. K. : Vyshcha shk. (in Ukrainian).
3. Ziazun, I. A., Kramushchenko, I. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedagogichna maisternist [Pedagogical skill]. K. : Vyshcha shk. (in Ukrainian).
4. Potashnik, M. M. (1988). Pedagogicheskoe tvorchestvo: problem razvityia i opyt. [Pedagogical work: problems of development and experience]. K. : Vyshcha shk. (in Ukrainian).
5. Sysoeva, S. O. (1998). Pedagogichna tvorchist. [Pedagogical creativity]. Kharkiv. (in Ukrainian).
6. Suchomlinskiy, V. A. (1987). Pisma k synu. [Letters to my son]. M. (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Казак Ирина,
кандидат педагогических наук
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

Прибылев Юрий,
кандидат технических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Педагогические аспекты развития личности специалиста в процессе обучения в высшем учебном заведении

Проведен анализ сущности педагогического творчества, объединяющий в себе две составляющие: творческую деятельность преподавателя и студента в их взаимодействии и взаимосвязи, а также результаты их творческой деятельности, ведущих к развитию и саморазвитию личности. Выявлена специфика педагогического творчества. Определены качества современного творческого преподавателя и построена модель творческой среды студентов высшего учебного заведения для формирования их личности преподавателем, что будет способствовать подготовке творчески одаренного специалиста для различных сфер общества.

Ключевые слова: педагогическое творчество; творческая личность; студент; преподаватель; высшее учебное заведение; процесс обучения; творческая деятельность; развитие.

SUMMARY

Irina Kazak,
Candidate of pedagogical sciences
National Technical University of Ukraine
«Kiev Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky»

Yuri Pribyliyev,
Candidate of technical sciences, Associate professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Pedagogical influence on the development of creative person in the process of learning at the higher educational institution

Introduction. *Creative activity and the ability to manage it is the most important problem of the educational sphere, which requires an adequate balanced attitude on the part of science and society with a systemic approach.*

Purpose. *Definition of the essence and specificity of pedagogical creativity, the qualities of a modern creative teacher and ways of influencing pedagogical creativity among students at higher educational institutions for the formation of a creative person who will facilitate the preparation of a creatively gifted specialist for various branches of society.*

Method. *Analysis of psychological and pedagogical literature on the formation of a creative personality among students on the basis of the use of teacher's pedagogical creativity at higher education institutions.*

Results. *In the research of the qualities of a modern creative teacher (activity, objectivity, purposefulness, determinism, versatility, availability of strategy, dynamism, flexibility, mobility, consistency, selectivity, perspective, predictability, historicity, analyticity, self-criticism, logic, ability to see the problem, to detect contradictions, representations, creative imagination) and ways of influencing pedagogical creativity among students in higher educational institutions for*

the formation of a creative person (didactic means of activating the search in-creativity, different methods of solving creative problems, constructing models of relationships in the research community, developing creative opportunities of young people in the process of individual and wholesale).

Originality. *The scientific novelty of this research is the defining of a model of creative activity as a subject-subject interaction between a teacher and a student for the formation of a creative person in the process of studying at a higher educational institution.*

Practical value. *As a result of the research of pedagogical creativity, a model of the creative environment is determined, on the basis of which it is possible to provide training of creatively gifted specialist for various branches of society.*

Conclusion. *The article reveals the specificity of pedagogical creativity, which consists in the fact that the object and the result of it is the formation of a creative person. The essence of pedagogical creativity is defined, which combines two components: the creative activity of the teacher and the student in their interaction and interrelation, as well as the results of their creative activity, which lead to the development and self-development of the individual.*

Further research will be devoted to the use of a specific model of the creative environment by the teacher in the process of teaching students to a higher educational institution for the formation of a creative person.

Key words: *pedagogical creativity; creative personality; student; lecturer; higher educational institution; learning process; creative activity; development.*